

Aspecte conexe ale politicii de vecinătate a Uniunii Europene în Est

Abordări actuale

Editori:

Flore POP

Octavian SERGENTU

E I K O N

2017

CUPRINS

În loc de prefață.....	5
FLORE POP	
Reconfigurarea priorităților noastre de securitate în raport cu evoluțiile din Est.	
Chestiuni preliminare la o altă „politică de vecinătate” ..	13
LIVIU-PETRU ZĂPÂRȚAN	
Vecinătatea UE și procesele de europenizare	31
IAKOB ATTILA, CLAUDIA DĂRĂBAN	
Elite politice, crize și derapaje în Europa contemporană ..	49
CIPRIAN DAN CĂLIAN	
Politica Europeană de Vecinătate orientată spre Est	67
OCTAVIAN SERGENTU	
„Noua Europă Orientală: între «hard power» și...	
«self-power» în strategia Parteneriatului Estic”	107
OVIDIU-VASILE VULTUR	
Politica Europeană de Vecinătate: câteva repere.	
Parteneriatul UE-Armenia și rezultatele obținute prin implementarea acestuia.	
Criza din Ucraina în contextul PEV	159

IOANA ROXANA MARIAN

Parteneriatul Estic și Sinergia Mării Negre.

Elementele disjunctive – Transnistria și Crimeea 201

VERONICA ONEA

Parteneriatul Estic. Realizări și provocări post Lisabona.. 235

OCTAVIAN SERGENTU

Strategia națională de securitate și „problema” rusească:

noi falii între identitatea strategică și modelarea

geopolitică..... 257

IONUȚ V. ȘUTEA

Dinamica și perspectivele relației Turcia-Uniunea

Europeană în contextul crizelor contemporane din Orientul

Mijlociu 309

FLORE POP, OCTAVIAN SERGENTU

BILANȚ ȘI PERSPECTIVE. Reforma strategiilor Uniunii

Europene și noile teorii ale securității regionale.

O încercare de sinteză..... 345

FLORE POP

Reconfigurarea priorităților noastre de securitate în raport cu evoluțiile din Est. Chestiuni preliminare la o altă „politică de vecinătate”

Abstract: *That modest contribution try to keep in count by the current geopolitical context and insists on a resettlement of our country in the new regional configuration, with a reset of the strategies and instruments of our institutions in line with those of the European Union and NATO, with the creation of increased availability for an adequate constitutional and legislative basis to its new strategic axes and the "evolution" of its position in the region – affected by certain "mutations", the innovating in the internal legal order through the "constitutionalization" of the new areas, such as the right to water (consecrated by UN) or climate change, as well as with increased attention to the wider Black Sea area.*

Cuvinte cheie: *România, securitate națională, securitate internațională, suveranitate, identitate europeană și euroatlantică, constituționalizare, parteneriat strategic, noua strategie de securitate.*

Reconfigurarea priorităților noastre de securitate

Pornim de la faptul că în momentul actual traversăm o perioadă de criză – nu numai de securitate (văzută adeseori în general, fără a opera cu evoluțiile sectoriale survenite...), ori financiară și economică (după 2007 – 2008), ci o criză care aduce atingere valorilor sociale în general prin repunerea în discuție, spre exemplu, și reanalizarea limitelor conceptului de *dezvoltare durabilă* (anticipată de Shamsul HAQUE, 2006, James ROBERTSON, 1999), împingerea lui pe un teren nesigur ori „alunecos” – și, între altele, a celor de „energie curată” ori de „economie verde” atât de disputate în ultimii ani, ilustrează – dincolo de diferitele nuanțe posibile – căutarea înrâncenată a unui echilibru, a unei medieri ori a unor interpretări capabile să realizeze concilierea între *progresul* propriu-zis *economic* (un avatar al ideii de progres linear, mereu ascendent, mitul progresului) și cel așa-zis *uman* și *societal*, sustenabil sau *durabil*, circumstanțe care generează o serie de probleme majore (criza societală – idee susținută și de către Francesco de Castri, cunoscutul cercetător francez, fost director de cercetare la CNRS), cărora o strategie de securitate în ton cu timpul ar trebui să le aducă soluții de durată.

În acest context, noua strategie de securitate a României (care va interveni probabil după o eventuală revizuire a Constituției) va trebui să țină cont, între altele, mult mai pregnant, de evoluțiile (în special cele legate de mediu, apă și schimbările climatice), intervenite în mediul subregional, regional și internațional de securitate, raportându-se pragmatic în același timp la tendințele globale și la domeniile noi care apar (accesul sau dreptul la apă, de exemplu). De altfel, chiar și în actualul context ar fi trebuit să facem dovada fermă în toate domeniile, prin manifestări concrete (cum sunt simbolicele dar

atât de importantele participări din teatrele de operații),...și nu doar pe hârtie, sau la modul general (politicile de mediu), ori cum se vede adesea în cazul domeniilor noi devenite sensibile, abia apărute, legate de catastrofele naturale: secete, inundații, încălzire globală, ori cele „umane”: migrații, terorism etc.) că suntem durabil atașați partenerilor noștri și că rămânem parte integrantă a securității europene și euro-atlantice, și – mai ales – că suntem parteneri credibili pentru încercările și posibilele scenarii de securitate care vor interveni în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat, ținând cont de faptul că Rusia rămâne pericolul cel mai mare din regiune, și – apoi – văzând îndeaproape evoluția situației din Ucraina ori tensionarea mediului intern în Turcia (G. Friedman prevedea, de asemenea, încă de acum patru – cinci ani posibila încercare de hegemonie a Turciei în arealul Mării Negre).

România trebuie să redevină în anii următori un actor subregional activ în bazinul Dunării și în zona extinsă a Mării Negre, atent la problemele zonei și cu politici specifice, apropiate, păstrând în același timp, cu mult echilibru, un accent mai „intens” ori mai realist în ceea ce privește suveranitatea (chiar dacă acest aspect a fost criticat de către unii analiști – în marginea penultimei noastre strategii), fără a căuta cu orice preț să intrăm într-o dispută cu alți parteneri sau cu vecinii apropiați pe această chestiune. Analiștii străini care s-au preocupat de această temă ne sfătuiau să punem din nou accentul pe suveranitate, să ne întărim considerabil statul (dar nu în direcția indicată de S. O. Vântu ori mișcările mafioate), să încercăm să redevenim o putere în context subregional, o țară exportatoare importantă a regiunii (G. Friedman, interviuri din 2010-2011), tocmai pentru a evita posibile înțelegeri de securitate în spatele nostru – în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat – și pentru a ajunge la o conexiune reală și durabilă în chestiunile legate de politica de vecinătate cu partenerii din

UE — ori chiar la o convergență eficientă de interese cu unii dintre vecinii noștri direcți.

S-ar impune renunțarea pe viitor, în aceste texte fundamentale, la limbajul grandilocvent, triumfalist ori populist, prezent aproape din scoarță-n scoarță, de la o strategie la alta, în ultimele două decenii (e adevărat că mult mai puțin în cea mai recentă..., ceea ce indică faptul că suntem, totuși, pe o direcție bună) și să adoptăm un ton adecvat la realitățile regiunii). Ar fi astfel mult mai interesant și pragmatic să insistăm pe o prezentare concisă, realistă, de o anumită precizie — dacă se poate, la o viziune echilibrată (avem ca exemplu mai îndepărtat Strategia europeană de securitate sau modele care au trecut proba timpului la partenerii noștri strategici), cu prezentarea clară, de exemplu, a surselor de finanțare ori a mijloacelor concrete de implementare, care nu sunt identificate niciodată îndeajuns, motiv pentru care multe din acele prevederi nici nu pot fi puse în aplicare vreodată în mod efectiv, în totalitate.

Trebuie să ne propunem, chiar dacă încă doar putem visa la acest statut, să devenim treptat o putere economică subregională, iar în contextul actual de securitate să fim în sinergie perfectă cu UE și cu SUA (în Parteneriatul Strategic), și în cooperare strânsă cu NATO, printr-o armonizare continuă și de profunzime, în ciuda zvonurilor sau predicțiilor de tot soiul despre viitorul alianței (în contextul alegerilor, care se apropie, în anumite țări partenere).

Avem nevoie de o re-industrializare rapidă și de o re tehnologizare pe domenii specifice, de mare noutate, cu impact pe piață (fie ea internă, europeană sau globală), de manieră a redeveni o „putere exportatoare” (G. Friedman) în regiune — și cu o bună inserție în economia mondială.

Dincolo de raporturile geopolitice (acute — în special pe energie), va trebui să dezvoltăm și să consolidăm un nou tip de

putere bazată pe capacitățile politicilor interne (și nu doar pe geopolitică): reindustrializare, recâștigarea unui statut stabil de exportator dominant în regiune, consolidarea „bună” a suveranității în context pan-european, în dialectica actuală a integrării care cere și cesiuni specifice de suveranitate în raport cu UE, dar nu cu orice preț, ci doar acelea negociate și înscrise în tratate), iar pentru că nu avem încă infrastructura ori dotările necesare unei armate competitive — trebuie să menținem un „ferm angajament preventiv”, de disuasiune — în fața unor posibili agresori, precum și de promovare unui multilateralism flexibil, eficient, în raport cu Aliații.

În cadrul UE, am putea contribui în timp la „constituționalizarea” apărării (în circumstanțele anunțate de către actualul președinte al Comisiei, fără a pierde totuși din vedere noile evoluții în plan regional) și a accesului la apă (consacrat în 2010 la Națiunile Unite ca drept fundamental al omului), și cu o atenție sporită la capitolul „suveranitate”, după modelul încercat nu demult de către unele state membre (Cehia, Polonia) pe tema Pactului fiscal, unde participăm astfel pentru a fi „la masa celor pregătiți”, sau — de ce nu... la a „celor bogați”, chiar dacă va trebui să angajăm și considerabile costuri noi.

O chestiune restantă: ar trebui să avem în vedere limitarea migrației masive a muncitorilor români (unele statistici dau o cifră alarmantă: în medie — patru sute de români părăsesc țara în fiecare zi, cifra crește anual cu șapte la sută...), migrație care generează o consecință directă: criza societală actuală (copiii celor plecați la muncă în străinătate, lăsați într-o situație precară acasă, deseori rămași doar în grija bunicilor ori a altor rude mai îndepărtate, cu urmările cunoscute: abandon școlar, depresii, lipsă de autoritate reală a celor lăsați să se ocupe de ei, plecarea intempestivă de la domiciliu etc.). E urgentă, deci, găsirea unor soluții de durată.

Noi repere în politica de vecinătate

În plan subregional – ar trebui să facem o prioritate din Politica europeană de vecinătate și să fim în tandem constant, de exemplu – cu Polonia, în managementul actual al crizelor pe axul nord-estic, contribuind direct la finanțare și implementare – iar în plan secund să punem pe picioare toate tipurile de alianțe zonale și subregionale posibile (accentuând pe domeniile de interes mutual) cu vecinii imediați și cu țările din regiune apropiate sub unghi strategic (Cehia, Slovacia, Polonia, Ucraina, Țările Baltice, și să privim cu un interes reînnoit, de asemenea, spre Republica Moldova, indiferent de circumstanțele sau „tribulațiile” politice din această „a doua țară românească”).

Trebuie să favorizăm pragmatismul și optimismul, în detrimentul euroscepticismului, care pare a fi în ascensiune în regiunea noastră (cf. Simon TISDALE), impulsul decisiv trebuie să pornească de la noi înspre Uniune, nu trebuie să așteptăm să fim mereu împinși de la spate (cea din urmă atitudine e apreciată ca o *strategie mortiferă*, cf. J. Delors).

Parlamentul național – ca instrumentul cel mai calificat al democrației autohtone (în ciuda tribulațiilor din trecut) – trebuie să fie în contact cvasi-permanent cu PE și cu Comisia și să încerce să influențeze la modul pozitiv inițiative legislative europene novatoare acolo unde e stringentă nevoie, iar în Consiliu să-i „urmărească”, la modul specific, mai îndeaproape pe reprezentanții noștri, din rațiuni clare legate de eficacitate și transparență.

Piața energiei ne cere ca subiecte foarte active și „combative”, cummul acestor factori ar trebui să ne permită să dispunem de capacitatea de a interveni în orice criză sau conflict din jurul nostru, să promovăm dezvoltarea tehnologică, și să avem o șansă reală în disputele eventualului „războiul energetic”, ce pare că se desenează deja la orizont, condiții cumulate care ne-ar impune în jocul geopolitic al energiei și am

putea realiza astfel un mod de dezvoltare economică sustenabil – în armonie și sinergie cu UE, în cadrul mai larg al Spațiului Economic European (SEE). România trebuie să favorizeze politici de securitate energetică noi, care să diversifice sursele autohtone sau externe de furnizare de combustibili fosili, dar mai ales pe cele de creștere a aportului de energie curată, reprezentat de energiile regenerabile (cu un control mai sever, totuși, al escaladării fenomenului „microhidrocentralelor” de pe râurile de munte – râuri și pâraie care încep „să dispară de pe hartă” – fenomen semnalat – nu de specialiști – ci de regizorul Mircea Daneliuc, travestit în...ecologist, reacționând – în lipsa cvasi-totală de atenție a factorilor calificați, la acest gen de catastrofe), susținând inițiativele corecte, precum și cercetarea în acest domeniu.

În planul securității europene – România va trebui în mod cert să-și asume cu un plus de angajament obiectivele stabilite în PESA – PESAC, să dezvolte la dimensiuni noi problematica europeană a politicii de securitate, pentru a putea contribui efectiv la consolidarea unei identități europene de securitate și apărare încă fragile (cu nota explicită a preocupării actualei Comisii pe tema creării unui corp de armată european), precum și la reconfigurarea de durată, progresivă, a unei mai profunde identități euroatlantice și europene a țării. În planul securității economice și al politicii monetare, rămâne de stabilit un calendar realist al intrării în zona Euro (chiar dacă nu se întrevide încă un orizont clar, date fiind amânările succesive), prin corelarea cu politica monetară a UE și adoptarea în timp a monedei europene pentru spațiul nostru.

În plan mai larg, internațional, trebuie să fim mereu atenți la evoluția mediului internațional de securitate, iar în circumstanțe concrete „alarmante” va trebui să răspundem la agresivitatea unor țări din Est în termeni de eficiență maximă, conform principiilor Alianței, având un rol sporit în NATO, cu o

participare specifică în actuala politică europeană de securitate, cu alianțe subregionale consolidate, după formula... cunoscută din literatura de securitate: „interese veșnice, parteneri ocazionali”.

Tinând cont de interesele Uniunii Europene în zona Mării Negre și de obiectivele ei de securitate, apare ca evidentă așteptarea ca țara noastră să facă în continuare un efort substanțial, prin intermediul unei politici externe coerente și susținute, pentru democratizarea zonei extinse a Mării Negre și asigurarea unui climat de securitate stabil în regiune.

Suntem datori să sprijinim în continuare demersurile europene ale Republicii Moldova și tentativa ei actuală de apropiere de sistemul euroatlantic – în ciuda vitregiilor actuale, sperăm... trecătoare, ceea ce ar ajuta la limpezirea apelor în această zonă, într-un moment cam tulbure (contextul general ucrainean, în mod particular anexiunea Crimeii), în condițiile în care Rusia rămâne (chiar în contextul ameliorării relative – și probabil temporare – a relațiilor cu Turcia) cea mai mare amenințare la adresa securității regionale în Europa de Est și în bazinul Mării Negre.

S-ar impune, deci, o politică de securitate echilibrată, consecventă și fermă la nivel zonal, cu un accent aparte pe zona extinsă a Mării Negre, cu anumite reajustări și reamenajări structurale, în funcție de evoluția situației din Ucraina și din Republica Moldova. Vă trebui astfel să ne acomodăm cu constrângerile care ni se vor impune în plan subregional sau chiar paneuropean, pentru a ne putea legitima pe deplin în marile decizii care se vor lua la nivel unional în viitorul apropiat, iar pe intervalul subregional să inaugurăm o politică a „ușilor deschise” cu vecinii din proximitate pe domenii de interes reciproc, menținând – eventual lărgind – actualul format al axelor strategice.

Domenii sensibile

Anul 2013 a fost declarat, la momentul cuvenit, „Anul internațional al cooperării în domeniul apei”, apa fiind un element indispensabil vieții și o componentă importantă a mediului înconjurător. Mircea Duțu, specialist respectat în domeniul dreptului internațional și european al mediului, preocupat de provocările de moment ale protecției mediului, a lansat acum câțiva ani ideea constituirii unui așa-zis „drept regional al Mării Negre”, pentru reglementarea raporturilor din acest domeniu, răspunzând oarecum unei injoncțiuni a Comisiei Europene, care suscită și azi reflecția din mai multe puncte de vedere: *„Regiunea Dunării și Mării Negre constituie un ax de o importanță geopolitică în creștere în Uniunea Europeană, aflată în plin proces de extindere. Degradarea ecologică a acestei regiuni cere o atenție sporită, cu caracter de urgență, și trebuie combătută printr-un efort comun, la nivel regional. Numai de această manieră va fi posibilă favorizarea, apoi asigurarea dezvoltării durabile în această regiune.”*; Iar într-un comunicat de presă al Comisiei Europene mai îndepărtat în timp – din 31 octombrie 2001, se spunea: „Comisia dă un nou impuls cooperării pentru protecția mediului în regiunea Dunării și Mării Negre”, preocupare reînnoită la fiecare ocazie importantă de a se apleca asupra sud-estului european, în condițiile în care țările din zonă încă nu erau foarte „aproape” de Uniunea Europeană, căci negocierile de aderare abia începuseră.

În privința strategiei românești în bazinul Dunării, nu avem decât să continuăm la modul cel mai susținut și coerent cu tonul ferm din actuala Strategie a Uniunii Europene în Regiunea Dunării (SUERD), unde România este prezentă într-o structură bine schițată și cu obiective precise:

SUERD este structurată pe *patru piloni*, în total având 11 domenii prioritare:

1. *Interconectarea regiunii Dunării* (1. Îmbunătățirea mobilității și multimodalității; 2. Încurajarea energiilor mai durabile; 3. Promovarea culturii și a turismului, a contactelor directe între oameni)

2. *Protejarea mediului în regiunea Dunării* (4. Restaurarea și întreținerea calității apelor; 5. Gestionarea riscurilor de mediu; 6. Conservarea biodiversității, a peisajelor și a calității aerului și solurilor)

3. *Creșterea prosperității în regiunea Dunării* (7. Dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere prin cercetare, educație și tehnologii ale informației; 8. Sprijinirea competitivității întreprinderilor, inclusiv dezvoltarea grupurilor; 9. Investiția în oameni și capacități)

4. *Consolidarea regiunii Dunării* (10. Ameliorarea capacității instituționale și a cooperării; 11. Conlucrarea în vederea promovării securității și pentru soluționarea problemelor puse de criminalitatea organizată și de infracțiunile grave). Desigur, rămân obiectivele specifice românești, legate în special de necesitatea opririi lucrărilor din Ucraina, referitoare la „Canalul Bâstroe”, care dacă va fi finalizat va afecta grav ecosistemul din Delta Dunării, ca sa un mai vorbim de considerentele economice implicite.

În fine, schimbarea climatică și impactul asupra mediului și apei, influența unor fenomene conexe asupra noilor relații internaționale regionale și globale, asigurarea securității energetice, în contextul actual – reprezintă o provocare atipică pentru noi, de mare importanță pentru viitor. Rezolvarea corectă a acestei probleme, cu promovarea dezvoltării durabile și a adaptării la problemele legate de impactul climatic, ar putea să împingă România să dea un impuls sănătos, constructiv și de durată, în regiunea noastră. Deocamdată, din acest punct de vedere, România apare ca actor subregional inconstant, inconsistent, indolent chiar – în anumite situații,

când nu demonstrează, din păcate, posibilități reale de coordonare și concertare nici pe plan intern, în cazul celor mai multe dintre calamitățile și catastrofele survenite, având de a face și cu aspecte cronice, cu decalaje acumulate de generații, care lasă impresia că tot ceea ce vine peste noi e de nerezolvat, lipsindu-ne nu neapărat procedurile și mijloacele, ci mai degrabă „antrenamentul” cotidian și disponibilitatea reală (știind bine că mentalitatea se schimbă...ultima).

Concluzii

În concluzie, avem nevoie, pentru viitoarele proiecte de strategie (deschise la domeniile noi) de documente mai sintetice decât cele anterioare, care să renunțe pe cât e posibil la limba „de lemn”, la exprimările „populiste” și fără nici o acoperire în termeni de bugete și mijloace de implementare, și să dăm astfel pentru prima dată expresie clară – de exemplu – dreptului, consacrat onusian, al omului la apă, după modelul unor națiuni generoase și cu spirit novator care au impus acceptarea lui la Națiunile Unite, făcând chiar un pas mai departe spre constituționalizarea accesului la apă în ordinea lor juridică.

Noua strategie de securitate a României (dacă vom mai avea vreuna sub actuala administrație..., oricum se va impune o completare, o reafirmare a unei viziuni mai coerente, în contextul unei ipotetice revizuirii a Constituției României, posibilă după viitoarele alegeri parlamentare ori prezidențiale) ar trebui să lămurească mai întâi, din punct de vedere constituțional, *ce anume* este – o strategie de apărare, cum spune textul Constituției – sau o veritabilă *strategie de securitate* (ambivalența a fost semnalată pentru prima dată la noi de fostul consilier pentru securitate națională, Iulian Chifu, citat de George Visan, „Constituția și strategiile de securitate și apărare națională”, 28 mai 2013), dar fără rezolvări efective